

## PROJEKTOWANIE KRAJOBRAZU

Dyscyplina zorientowana na rozumienie i kształtowanie krajobrazu, rozwijająca się w oparciu o interdyscyplinarną wiedzę z zakresu ukształtowania terenu, geologii, gleby, hydrologii, botaniki, ekologii, chemii i fizyki. W jej zakres wchodzi zagadnienia związane z planowaniem, projektowaniem i ochroną. W Polsce utożsamiana z architekturą krajobrazu.

Od tysięcy lat ludzie zwykli wpływać na kształt krajobrazu, aby usprawniać komunikację, polepszać dostęp do surowców, poprawiać bezpieczeństwo czy wygodę życia. W toku rozwoju cywilizacji ludzie zwiększali zdolność przeobrażania krajobrazu, aby służył lepiej ich potrzebom, zarówno użytkowym, jak i estetycznym. Współcześnie, możliwości podporządkowywania krajobrazu wizji projektantów są tak wielkie, że niejednokrotnie nie potrafimy przewidzieć wszystkich konsekwencji, jakie te interwencje niosą ze sobą dla życia i środowiska.

Projektowanie krajobrazu to doświadczenie bliskie każdemu człowiekowi, który pracuje z przyrodą (np. poprzez sadzenie drzew czy uprawę roślin). Jako dziedzina badawcza, ale i artystyczno-praktyczna, bierze wszelako pod uwagę więcej czynników niż tylko aspekty estetyczne i użytkowe. Podstawowe składowe pracy projektantów to elementy topograficzne (teren), roślinność i gleba, woda, budowle (mała i duża architektura), niebo i klimat. Tworząc w oparciu o nie, negocjuje się kształt krajobrazu, w którym współgrają walory przyrodnicze i kulturowe.

Projektowanie ocenia się przede wszystkim wedle kryterium stopnia użyteczności, wpływającego na poprawę charakteru, jakości czy doświadczenia krajobrazu, co jest wszakże zmienne w czasie i różnie waloryzowane w zależności od kręgu kulturowego. Początkowo projektowanie krajobrazu, według Eliota (1859-1897), miało służyć kształtowaniu i ochronie piękna. Do niedawna funkcjonalność i estetyka były nadrzędnymi celami projektowania krajobrazu, ale dziś coraz większą wagę przykładają się do projektów, które dbają o zrównoważony rozwój lub próbują wpływać na regenerację zmienionych miejsc, np. krajobrazów przemysłowych. Z tego powodu można wymienić dwa główne cele projektowania: (1) tworzenie i podtrzymanie użytecznego, korzystnego i ciekawego krajobrazu; oraz (2) ochrona i wydobycie jakości kulturowych i ekologicznych krajobrazu.

Termin „architektura krajobrazu” pochodzi z książki *On the Landscape Architecture of the Great Painters in Italy* (1828) Gilberta L. Measona, a szerokie uznanie zaczął zdobywać od chwili powołania Amerykańskiego Towarzystwa Architektów Krajobrazu (ASLA) w 1899 roku. Dziedzina ta wywodzi się ze sztuki ogrodowej, architektury i planowania, w tym XVIII-wiecznej angielskiej szkoły krajobrazowej i rozwoju ogrodnictwa krajobrazowego. Kształcenie architektów krajobrazu na uniwersytetach rozpoczęło się w 1900 roku na Harvardzie, w Europie po raz pierwszy podjęto je w 1919 roku w Oslo, a w Polsce w 1928 roku, gdy Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego powołała do życia Zakład Architektury Krajobrazu i Parkoznawstwa. Do II wojny światowej w Stanach Zjednoczonych obszarem działań projektantów były przeważnie ogrody przydomowe, rezydencjalne oraz parki publiczne.

Współcześnie przedmiotem działań są głównie tereny miejskie, rekreacyjne i zabytkowe, jak również duże projekty realizowane w regionach, miastach czy parkach narodowych. Dotyczy ono częściej materialnych form i procesów wegetacji, wody, struktur, gleby i topografii niż polityki publicznej czy legislacji urbanistów.

Wśród pierwszych realizacji nowocześnie rozumianego projektowania krajobrazu znajdują się amerykańskie założenia parkowe, jak Central Park w Nowym Jorku czy bostoński Szmaragdowy Naszyjnik (ang. *emerald necklace*), zielony łańcuch pięciu parków o łącznej długości ośmiu kilometrów, biegnący wzdłuż trzech rzek płynących przez miasto (autorstwa Fredricka L. Olmsteda i Charlesa Eliota).

Projektanci wykorzystują różne typologie krajobrazów. Jednym z nich jest podział na krajobrazy otwarte (tereny wiejskie, ale także podlegające specjalnej ochronie, jak parki narodowe) i zamknięte (miejskie, silnie zurbanizowane). Innym – rozróżnienie między krajobrazami harmonijnymi i dysharmonijnymi (nazywane również zdegradowanymi), które przeprowadza się ze względu na ekologię i przemiany danych terenów. Architektura krajobrazu koncentruje się również na temacie tożsamości miejsc i regionów, wyróżniając w konsekwencji tych zainteresowań krajobrazy zabytkowe (skończone struktury przestrzenne, utworzone w określonym czasie, np. zespół architektoniczny lub ruralistyczny) i historyczne (połączenie działań przyrody i człowieka w toku dziejowym). Krajobraz, w zależności od preferowanego podejścia, opisuje się lub ocenia ze względu na sposób jego użytkowania (np. wiejski, sakralny, turystyczny, parkowy itd.), potencjał (np. turystyczny), kompozycję przestrzenną (relacja całości do części), linie (linearne ciągi, krawędzie, granice), kolor, fakturę czy układ wewnątrz krajobrazowych i jednostek architektoniczno-krajobrazowych. Pod tym względem, kierując się podziałem ze względu na układ brył i przestrzeni, można mówić o krajobrazie przesklepionym, zamkniętym, efemerycznym, osobliwym, osiowym lub panoramicznym. Projektantom zależy na oddziaływaniu wizualnym założeń architektoniczno-krajobrazowych, dlatego ważnymi zmiennymi dla procesu analizy i tworzenia są skala, równowaga i kontrast, proporcje i dominacja elementów, ilość i jakość panoram, jak również ciągów i płaszczyzn widokowych.

Projektowanie krajobrazu ma współcześnie silniejsze związki z urbanistyką, co każe mówić o nowym podejściu teoretycznym określanym mianem urbanistyki krajobrazowej (ang. *landscape urbanism*). Akcentuje ono myślenie o mieście przez pryzmat projektowania krajobrazów (a nie budowli), które stanowią bazę dla dalszego rozwoju. Kongijian Yu wyszczególnia pięć dominujących w dziejach kultury Wschodu i Zachodu form używanych w praktyce oraz teorii: feng shui i geomancję (bliskie założeniom urbanistyki krajobrazowej, ale przednaukowe), *greenways* (krajobraz jako infrastruktura rekreacyjna i mediator doświadczeń estetycznych), *greenbelts* (pasy zieleni otaczające miasto), sieć ekologiczna krajobrazu (funkcja ochrony biologicznej) oraz infrastruktura ekologiczna i usługi ekosystemów (służąca zachowaniu stabilności i tożsamości krajobrazu).

[Ł.P.]

## Literatura:

Dee, Catherine. *To Design Landscape: Art, Nature and Utility*. London, New York: Routledge, 2012.

Holden, Robert, Liversedge, Jamie. *Landscape Architecture : An Introduction*. London: Laurence King Publishing, 2014.

Ingaramo, Roberta, Voghera, Anghioletta. *Topics and methods for urban and landscape design: from the river to the project*. Cham: Springer, 2016.

Murphy, Michael D. *Landscape Architecture Theory: an Ecological Approach*. Washington DC: Island Press, 2016.

Myga-Piątek, Urszula. *Krajobrazy kulturowe: aspekty ewolucyjne i typologiczne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012.

Wilczkiewicz, Małgorzata Zofia. *Kierunki rozwoju architektury krajobrazu w Stanach Zjednoczonych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego, 2013.

Zachariasz, Agata. „O architekturze krajobrazu, kompozycji krajobrazu i specjalistycznej terminologii - rozważania wprowadzające”. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego* 32 (2016): 11–29.

